

ZAMONAVIY TA'LIM SHAKLLARI VA USULLARI

¹Berdiyeva Shoira Axmadjonovna- Pedagogika ta'limi nazariyasi kafedrasida
katta o'qituvchisi

² Xolmurodova Nodira Tohir qizi -Pedagogika yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotasiya: Ushbu maqolada darsning zamonaviy usullari va texnologiyalari haqida tushunchalar berilgan. Shu bilan birga usul, uning mohiyati, unga ta'riflar ham turli usullarni qo'llashning ahamiyatli tomonlari yoritilgan. Darslarning turli guruhlarini qo'llagan holda darslarni tashkil etishga oid tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: dars, usul, texnologiya, o'quv jarayoni, ta'lim, o'qitish.

Ta'lim jarayonida yangi texnologiya va usullaridan foydalanish zamonaviy maktab ta'limining dolzarb muammosidir. Bugungi kunda har qanday fan bo'yicha har bir o'qituvchi axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda dars olib borishi zarur. Zamonaviy o'qituvchi ta'lim oluvchining eng muhim huquqlaridan biri – sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash uchun yangi o'quv qurollari bilan ishlay olishi kerak.

Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish maktabning zamonaviy talablariga javob beradi. Ta'lim texnologiyalari, jumladan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tufayli yoshlarning kelajakdagi hayotida muvaffaqiyatli moslashish va o'zini o'zi anglash uchun asos yaratadi.

Zamonaviy o'quv jarayonini o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini tarbiyalash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradigan yangi, yanada samarali texnologiyalarni izlashsiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Bugungi kunda umumta'lim maktabining asosiy maqsadi o'qitishning turli usullaridan foydalangan holda shaxsning aqliy, axloqiy, hissiy va jismoniy rivojlanishiga hissa qo'shishdir. O'qitish usuli juda murakkab va noaniq tushunchadir. Hozirgacha ushbu muammo bilan shug'ullanuvchi olimlar ushbu pedagogik kategoriyaning mohiyatini umumiy tushunish va izohlashga kelishmagan. Gap shundaki, bu muammoga yetarlicha e'tibor berilganiga qaramasdan, haligacha kamchiliklar mavjud. Shunday qilib, o'qitish usullari evolyutsiyasidan quyidagi xulosani chiqarish mumkin:

1. Hech qanday yagona usul kerakli natijalarni to'liq ta'minlay olmaydi.
2. Yaxshi natijalarga faqat turli usullar bilan erishish mumkin.
3. Tizimni tashkil etuvchi ko'p yo'nalishli emas, balki bir-birini to'ldiruvchi usullarni qo'llash orqali eng katta ta'sirga erishish mumkin.

Shunda usul nima va u qanday holatlarda qo'llaniladi degan savol tug'iladi.

•Usul faoliyatning o'zi emas, balki uni amalga oshirish yolidir. Amalda usulga aylanadi.

•Usul noto'g'ri bo'lmasligi kerak, faqat uning qo'llanilishi noto'g'ri bo'lishi mumkin. Usulni qo'llashda barcha talablariga rioya qilinsa xato qilinmaydi.

- Har bir usulning o'ziga xos mavzusi bor. Har biri takrorlanmas.

- Usul har doim aktyorga tegishli. Ob'ektsiz faoliyat ham, faoliyatsiz usul ham bo'lmaydi. (M.M. Levinaning so'zlariga ko'ra).

Har qanday usul o'quv jarayonida qo'llaniladi yoki turli harakatlarda turli usullar mavjud (usullar faqatgina ta'limga tegishli emas). O'quv jarayoni bolada bilimga bo'lgan shiddatli va ichki ishtiyoqni, shiddatli aqliy mehnatni uyg'otishi kerak. Butun o'quv jarayonining muvaffaqiyati ko'p jihatdan qo'llaniladigan usullarni tanlashga bog'liq. O'qitish usulini o'qituvchi tanlaydi. Bunda o'qituvchi bir qator talablarga amal qilishi lozim.

O'qitish usuli - bu o'qituvchi va o'quvchilarning berilgan o'quv maqsadiga erishishga qaratilgan tartibli faoliyatidir. O'qitish usullari (didaktik) deganda ko'pincha maqsadlarga erishish, ta'lim muammolarini hal qilish usullari majmui tushuniladi. Pedagogik adabiyotlarda metod tushunchasi ba'zan faqat o'qituvchi faoliyati yoki o'quvchilar faoliyati haqida ham yuritiladi. Birinchi holda, o'qitish usullari haqida gapirish o'rinlidir. Agar o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi ishi haqida gapiradigan bo'lsak, bu erda, shubhasiz, o'qitish usullari namoyon bo'ladi.

K. D. Ushinskiyning mashhur iborasini bor: "Bolalar tabiati aniq ko'rinishni talab qiladi. Bolaga unga tanish bo'lmagan beshta so'zni o'rgating, va u uzoq vaqt davomida behuda azob chekadi; lekin yigirmata bunday so'zlarni rasmlar bilan bog'lang - va bola ularni pashshada o'rganadi. Siz bolaga juda oddiy fikrni tushuntirasiz va u sizni tushunmaydi; siz qiyin rasmni o'sha bolaga tushuntirasiz va u sizni tezda tushunadi ... Agar siz so'zlarni olish qiyin bo'lgan sinfga kirsangiz (va biz bunday darslarni qidirmaymiz), rasmlarni ko'rsatsangiz, sinf gapira boshlaydi ... ". Demak, turli usullar insonning barcha narsani anglashi va bilishida muhim hisoblanadi.

Usul bevosita mashg'ulotning maqsad va vazifalariga bog'liq. Usullar, birinchi navbatda, o'qitish va o'qitish usullarining samaradorligi bilan belgilanadi. Umuman olganda, usul - usul yoki texnikalar tizimi deb ataladi, uning yordamida ma'lum bir jarayonni bajarishda u yoki bu maqsadga erishiladi. Shunday qilib, usulning mohiyatini aniqlashda uning ikkita xarakterli xususiyatini aniqlash mumkin. Birinchidan, bu erda harakatning maqsadlilik belgisi, ikkinchidan, uning tartibga solinish belgisi haqida gapirish kerak. Bular umumiy usulning standart xarakteristikalar deb ataladi. Ammo faqat o'qitish usuli bilan bog'liq bo'lgan o'ziga xoslari ham bor. Bularga, birinchi navbatda:

- kognitiv faoliyat harakatining ayrim shakllari;
- o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida ma'lumot almashishning har qanday vositalari;
- o'quvchilarning o'quv va kognitiv faoliyatini rag'batlantirish;
- o'quv jarayonini nazorat qilish;
- o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish;
- ta'lim muassasasida bilimlar mazmunini ochish.

Demak, aynan o'quvchilarning kognitiv jihatiga e'tibor qaratilishi kerak. Sezgi, idrok, xotira, tafakkur, nutq, hayol, tasavvur kabi bilish jarayonlarining yoshga oid rivojlanish xususiyatlari ta'limni o'zlashtirish asosi ekaniga yana bir bora amin bo'lamiz.

Zamonaviy metodlar o'quvchilarning mustaqil bilim olish faoliyatiga, ularning bilim, ko'nikma va malakalarni egallash jarayonida bevosita va faol ishtirok etishiga, ularni amalda qo'llashiga asoslanadi. O'zaro ta'sirning faol muhitini ta'minlovchi metod interaktiv (interfaol) deb ataladi. Barcha zamonaviy metodlar o'quvchilarni dars jarayonida faollashtiradi va bu o'z navbatida o'quvchilarning ta'limni o'zlashtirishiga olib keladi.

O'qituvchilar tomonidan ko'plab metodik usullar, innovatsiyalar, darslarning turli shakllarini o'tkazishga innovatsion yondashuvlar ishlab chiqilgan. Bular:

- O'yin shakllari;
- Guruh, juftlik va individual ishlarni tashkil etish;
- O'quvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etish;
- Aniq vaziyatlarni yaratish, ularni tahlil qilish;
- Dialogni faollashtiradigan savollar berish.

O'tkazish shakliga ko'ra, nostandart darslarning quyidagi guruhlarini qo'llagan holda darslarni tashkil etishni tavsiya qilamiz:

1. Musobaqa va o'yinlar ko'rinishidagi darslar: musobaqa, turnir, estafeta (lingvistik jang), duel, QVZ, ishbilarmonlik o'yini, rolli o'yin, krossvord, viktorina va boshqalar.

2. Jamoatchilik amaliyotida ma'lum bo'lgan ish shakllari, janrlari va usullariga asoslangan darslar: ixtiro, mulohazalar, aqliy hujum, intervyu, hisobot.

3. O'quv materialini noan'anaviy tashkil etishga asoslangan darslar: hikmat darsi, dars-blok, dars-"kam o'rganish" harakat qila boshlaydi.

4. Muloqotning ommaviy shakllarini eslatuvchi darslar: matbuot anjumani, auktsion, foyda ijrosi, tartibga solinadigan muhokama, panorama, teleko'rsatuv, telekonferentsiya, reportaj, dialog, "jonli gazeta", og'zaki jurnal.

5. Fantaziyaga asoslangan darslar: ertak darsi, kutilmagan dars.

6. Muassasa va tashkilotlar faoliyatiga taqlid qilishga asoslangan darslar: sud, tergov, tribunal, sirk, patent idorasi, ilmiy kengash.

7. Dars doirasida olib boriladigan sinfdan tashqari ishlarning an'anaviy shakllari: "tekshiruv mutaxassislar tomonidan amalga oshiriladi", ertak, spektakl, kontsert, badiiy asarni drammatizatsiya qilish.

8. Integratsiyalashgan darslar.

9. Darsni tashkil etishning an'anaviy usullarini o'zgartirish: ma'ruza-paradoks, juft so'rov, ekspress-so'rov, test darsi (baho himoyasi), dars-konsultatsiya, o'quvchi formasini himoya qilish, televizorsiz teledarslar.

Ushbu usullardan foydalangan holda darslarni tashkil qilish o'qituvchilarga katta mas'uliyat yuklaydi. Chunki bu usullardan foydalanish uchun o'qituvchi tinmay mehnat qilishi lozim bo'ladi. Har bir dars turli usullardan foydalanish

uchun turli tayyorgarlikni talab qiladi. Bu usullar o'quvchilarni nafaqat faollashtiradi, balki fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda fan yuzasidan bilimni chuqur egallashga olib keladi. Demak:

- o'qitish sifatini yaxshilanadi;
- o'quv g'ayrati va muvaffaqiyat uchun motivatsiyani oshiradi;
- dars vaqtini oqilona taqsimlashga imkon beradi;
- materialni aniq tushuntirishga, uni qiziqarli qilishga yordam beradi;
- darslarni yangi tarkib va axborotlar bilan to'ldiradi;
- o'rganilayotgan materialga va atrofdagi dunyoga, o'quvchilarning qiziquvchanligiga ijodiy yondoshishni rivojlantiradi;
- Talabalarning xayolotini rivojlantiradi;
- Ta'lim vazifalarini bajarishda ijodiy yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi.
- Kommunikativ kompetensiyaga erishiladi;
- Talabalar o'rtasida intensiv ijodiy aloqa o'rnatiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Podlasy I.P. Pedagogika: 100 savol-100 javob: darslik. Universitetlar uchun darslik: Vlados-press, 2004
2. N.A.Bayburtyan, I.K.Manucharyan, O'qituvchi uchun qo'llanma: Manmar, 2010 y.
3. Selevko, G.K. Ta'lim texnologiyalari entsiklopediyasi: 2 jildda - T. 1. M.: Maktab texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti. 2006 yil. 150-228
4. Ahmadjonovna, B. S. (2021). Pedagogical and psychological bases of ensuring the active participation of women in the state, society, mahallas on the basis of synergetic approach. Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR), 10(2), 228-234.
5. Бердиёрова, Ш. А. (2021). СОТРУДНИЧЕСТВО ГОСУДАРСТВЕННЫХ И НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ПОВЫШЕНИИ ДУХОВНОЙ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ЖЕНЩИН В ОБЩЕСТВЕ НА ОСНОВЕ СИНЕРГЕТИЧЕСКОГО ПОДХОДА. In EUROPEAN RESEARCH: INNOVATION IN SCIENCE, EDUCATION AND TECHNOLOGY (pp. 34-36).
6. Ahmadjonovna, B. S. (2021). Pedagogical and psychological bases of ensuring the active participation of women in the state, society, mahallas on the basis of synergetic approach. Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR), 10(2), 228-234.
7. Бердиерова, Ш. А. (2021). СОЦИАЛЬНАЯ РОЛЬ ЖЕНЩИН В ОБЩЕСТВЕ: Бердиерова Шоира Ахмаджоновна, преподаватель кафедры "Теории педагогического образования" Джизакского государственного педагогического института. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (2-Махсус сон), 239-242.

8. <https://www.1urok.ru/categories/21/articles/11894> - Zamonaviy ta'lim texnologiyasi amalga oshirish vositasi sifatida.
9. Shirin Kamolova, [РАСШИРЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАУЧНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ СТУДЕНТОВ](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 \(2020\): Journal of Pedagogy and psychology in modern education](#)
10. Shirin Kamolova, [САМОВОСПИТАНИЕ – ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ГАРМОНИЧНО – РАЗВИТОГО ПОКОЛЕНИЯ](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 \(2020\): Journal of Pedagogy and psychology in modern education](#)
11. Shirin Kamolova, [ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНИЯ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 \(2021\): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari](#)
12. Shirin Kamolova, [THE ROLE OF UNIVERSAL AND SCIENTIFIC VALUES IN THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 2 \(2021\): Журнал педагогики и психологии в современном образовании](#)
13. Shirin Kamolova, [ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ОБРАЗОВАНИИ ЯВЛЯЕТСЯ ТРЕБОВАНИЕМ СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 2 \(2021\): Журнал педагогики и психологии в современном образовании](#)